

УДК 911.3

Швець О.О.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

3 історії формування рекреаційних систем Поділля

На основі аналізу літературних джерел у статті розглянуто окремі моменти з історії формування рекреаційних систем Поділля, їх роль у оздоровчій діяльності регіону; досліджено історичні, соціальні та природничі аспекти виникнення рекреаційних осередків у регіоні; на основі процесів і явищ, що в них відбуваються, показано ступінь рекреаційного освоєння території та антропогенний вплив на рекреаційні ландшафти. Охарактеризовано основні напрями краєзнавчих та рекреаційних досліджень, проаналізовано роботи дослідників природи Поділля. Розглянуто основні аспекти формування рекреаційних систем лікувального підкласу на прикладі бальнеологічних курортних центрів Сатанів та Хмільник; дано оцінку унікальних природних умов і ресурсів, що сприяли формуванню курортів, коротко схарактеризовано сучасне функціонування цих курортів.

Ключові слова: рекреація, регіональна рекреаційна система, рекреаційний ландшафт, Поділля, краєзнавство, бальнеокурорт.

Швец О.А. Из истории формирования рекреационных систем Подолья. На основе анализа литературных источников в статье рассмотрено отдельные моменты истории формирования рекреационных систем Подолья, их роль в оздоровительной деятельности региона; исследованы исторические, социальные и естественные аспекты возникновения рекреационных центров в регионе; на основе процессов и явлений, которые в них происходят, показана степень рекреационного освоения территории и антропогенное воздействие на рекреационные ландшафты. Охарактеризованы основные направления краеведческих и рекреационных исследований, проанализированы работы исследователей природы Подолья. Рассмотрены основные аспекты формирования рекреационных систем лечебного подкласса на примере бальнеологических курортных центров Сатанов и Хмельник; дана оценка уникальных природных условий и ресурсов, способствующих формированию курортов, коротко охарактеризованы современное функционирование этих курортов.

Ключевые слова: рекреация, региональная рекреационная система, рекреационный ландшафт, Подолье, краеведение, бальнеокурорт.

Shvets O. A. From the history of the formation of recreational systems of Podillia. Based on the analysis of references in the article discussed some aspects of the history of the formation of recreational system in Podillia, their role in recreational activities in the region; researched historical, social and natural aspects of the appearance recreational centers in the region; based processes and phenomena that occur in them, shows the degree of development of recreational areas and human impact on recreational landscapes. Characterized the main directions of local history and recreation studies analyzed the work of scientists. The main aspects of therapeutic recreation systems subclass based on balneological health resort centres in Sataniv and Khmilnyk; assessed unique natural conditions and resources that contributed to the formation resorts, briefly determined the functioning of modern resorts.

Keywords: recreation, regional recreational system, recreational landscape, Podillia, local history, balneohealth resort.

Наявність проблеми. Подільський регіон славиться багатством природно-рекреаційних ресурсів та історико-культурною спадщиною. На основі цього має значні можливості щодо створення та розвитку сучасного потужного рекреаційного комплексу. Натуральні ландшафти, придатні для розвитку рекреаційного комплексу займають 10,9 % (765,9 тис. га) регіону і майже рівномірно розміщені територією регіону [1, с.89]. У зв'язку з цим правильне планування та використання наявних ресурсів є стійким підґрунтям для створення розвинутої мережі як внутрідержавного, так і міжнародного туризму та рекреації. Однак, з початку 90-х років минулого століття кількість рекреаційних закладів Подільського регіону зменшується. Це зумовлено низкою причин, основними з яких є недостатнє фінансування з

боку держави та приватизація наявних туристично-рекреаційних закладів.

Аналіз попередні досліджень. Формування рекреаційних систем Подільського регіону є одним із важливих об'єктів дослідження сучасних географів-ландшафтознавців. Найбільше зосереджуються на вивченні природних умов та ресурсів, дослідженні рекреаційного потенціалу регіону та можливі шляхи розвитку регіону. В цій галузі об'ємною є праця С. Гальчака «Поділля: природа, людина – еволюція, історичний розвиток» [3]. З часом все більше увагу науковців стали привертати культурні та природні особливості території. Напрацювання в цих галузях ми можемо знайти у В. Воловика – «Етнокультурні ландшафти містечок Поділля» [2], Г. Денисика – серія «Земля Подільська», серія «Антропогенні ландшафти Поділля» у співавторстві з рядом сучасних географів (А. Кізюн, О. Бабчинська, Г. Хасцький, Л. Стефанков) [4, 5, 6].

Мета – розглянути основні аспекти формування та дослідження регіональної рекреаційної системи Поділля з погляду конструктивної географії та ландшафтознавства.

Результати дослідження. Рекреаційні ландшафти є одним з нових класів антропогенного ландшафтознавства, що активно вивчається на Поділлі. Регіон вирізняється переважанням сільської та містечкової системи розселення, що має значний історичний, культурний та природний потенціал для розвитку рекреаційної діяльності. В загально державному рекреаційному комплексі регіон може спеціалізуватись на розвитку сільського, екологічного, пізнавального туризму.

Передумовами регіонального рекреаційного комплексу в ринкових умовах є, по-перше, система первинних чинників – природні ресурси, потреби та економічні можливості регіону; по-друге – система вторинних передумов – екостан, демографічна ситуація, розселення, технічний прогрес тощо.

Дослідження показують, що загальна потужність природно-ресурсного потенціалу регіону становить 20642,5 тис. осіб. Однак рекреаційні послуги у середньому за рік надаються лише 90 тис. організованих рекреантів [1, с. 89].

Зародження рекреації зафіксовано ще з часів Київської Русі, однак цілеспрямоване активне формування рекреаційних ландшафтів, зокрема на Поділлі, розпочалося вже наприкінці XVII – на початку XVIII ст. зі створення парків при садибах заможних землевласників. Для цього обирались особливі ділянки з унікальними природними умовами, які вдосконалювались за рахунок будівництва архітектурних паркових споруд талановитими майстрами Західної Європи (німцем Фрідріхом Зейдліном, англійцем Діонісієм Міклером, французом Вілібальдом Бессером і ін.) [4, с. 8].

Частина цих парків була пошкоджена після двох воєн, тому з 70-х років XX ст. розвиток «індустрії туризму та відпочинку» почався прискореними темпами. Сприяли цьому детальні геологічні розвідки потужних запасів мінеральних і радонових вод, будівництво водосховищ та ставків. На основі цього впродовж наступного десятиріччя на Поділлі сформувались відомі курортні центри в Тернопільській (Заліщики), Хмельницькій (Сатанів), Вінницькій (Хмільник, Немирів) областях.

Розглянемо особливості формування окремих рекреаційних систем лікувального підкласу. Хмельницька рекреаційна система відноситься до Хмельницького рекреаційного вузла, що згідно фізико-географічного районування, розташований у Старокостянтинівсько-Хмельницькому районі Північно-Західної Придніпровської височинної області Дніпровсько-Дністерського лісостепоного краю [4, с. 40].

Основу рекреаційного потенціалу цієї території складають гідромінеральні ресурси. Зокрема радонові води та торфові грязі стали базою для відкриття бальнеологічного курорту у місті Хмільник. Різноманітність ландшафтної структури, наявність лісових насаджень, мікрокліматичні умови, наявність аквальних ландшафтних комплексів визначають сприятливі природні передумови для розвитку курорту.

Коли у 1934 році Київська гідрогеологічна експедиція проводила пошуки питної води, виявилось, що знайдена вода сильно вирізнялась своїм складом. Після проведення досліджень Вінницьким медичним університетом, Українським науково-дослідним інститутом курортології і фізіотерапії та Інститутом геології Академії наук України воду у Хмільнику було віднесено до радонової, вуглекислої, гідрокарбонатно-хлоридно-кальцієво-натрієвої мінеральної води з високим вмістом марганцю, що за мінеральним і газовим складом безперечно становить бальнеологічну цінність. Посилаючись на такі висновки, у 1938 році уряд України визнав цей район курортною місцевістю. Так в Україні виник перший курорт на радонових водах. Будівництво лікарень було тимчасово перерване війною, але з 1944 року, після вигнання загарбників, курорт починає відроджуватись: з 1953 року активно будують санаторії, будинки відпочинку, водолікарні [5, с. 45-46].

На основі гідромінеральних ресурсів розвивається ще один бальнеокурорт – Сатанів. Розміщений в межах Сатанівського рекреаційного вузла, що за фізико-географічним районуванням належить до Товтрового району Західно-Подільської області Західно-Українського краю зони широколистих лісів [4, с. 51]. Тут розміщене Збручанське родовище мінеральних вод з лікувально-оздоровчими рекреаційними ландшафтами. Детальні дослідження складу води проводилось Одеським НДІ курортології з 1969 року. Після другого етапу досліджень у 1972 році на основі хімічних та мікробіологічних експертиз було встановлено, що води Збручанського родовища подібні до води джерела «Нафтуся» (курорту Трускавець) як за складом так і за лікувальною та біологічною дією [6, с.72-78].

Крім залягання лікувальних вод, Сатанівська рекреаційна система виділяється і унікальними ландшафтними комплексами. Сприятливими для рекреаційної діяльності є лісові біоценози з ділянками букових лісів. Особливість цієї території ще і в тому, що річка Збруч перетинає товтрову грядку, утворюючи неповторне поєднання ландшафтних комплексів і сприятливих мікрокліматичних умов [6].

Висновки. На Поділлі особливою популярністю користуються ландшафти лікувального підкласу, що сформувались на базі природних ресурсів – кліматичних умов, мінеральних вод, лікувальних грязей, лісових насаджень (Хмільник, Сатанів, Немирів, Гусятин). Однак розміщення рекреаційних закладів на території регіону нерівномірне. Переважно це одиничні, не пов'язані один з одним об'єкти або групи об'єктів, що мають спільні лише деякі елементи – системи обслуговування, шляхи сполучення тощо. Це свідчить про те, що рекреаційний комплекс Подільського регіону ще формується. Для поліпшення та пришвидшення цього процесу актуальним в першу чергу буде залучення інвестицій для матеріально-технічного забезпечення, будівництва нових рекреаційних закладів, їх перепрофілювання, проведення ефективної реклами. При цьому не варто нехтувати комплексом питань з санітарної охорони курортів та родовищ природних лікувальних ресурсів регіону, намагаючись досягти рівноваги між природно-ресурсною та антропогенною складовими Подільського регіону.

1. Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: збірник наукових праць ВДПУ; [відп. ред. А.В. Гудзевич]. – Вінниця, 2013. – Вип. 10 (15). – 260 с.
 2. Воловик В.М. Етнокультурні ландшафти містечок Поділля: монографія / В.М. Воловик – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 270 с.
 3. Гальчак С.Д. Поділля: природа, людина – еволюція, історичний розвиток (кліматичний фактор в історичному антропогенезі) / С.Д. Гальчак. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2006. – 368 с.
 4. Денисик Г.І., Воловик В.М. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г.І. Денисик, В.М. Воловик – Вінниця, ПП «Едельвейс і К», 2009. – 206 с.
 5. Денисик Г.І. Містечка Східного Поділля / Г.І. Денисик. – Вінниця: Тезис, 2002. – 92 с.
 6. Денисик Г.І. Подільські Товтри / Г.І. Денисик. – Вінниця: Тезис, 2005. – 88 с.
-
1. Aktual'ni pytannya heohrafichnykh, biolohichnykh ta khimichnykh nauk: osnovni naukovy problemy ta perspektyvy doslidzhennya: zbirnyk naukovykh prats' VDPY; [vidp. red. A.V. Hudzevych]. – Vinnytsya, 2013. – Vyp. 10 (15). – 260 s.
 2. Volovyk V.M. Etnokul'turni landshafty mistechok Podillya: monohrafiya / V.M. Volovyk – Vinnytsya: VNTU, 2011. – 270 s.
 3. Hal'chak S.D. Podillya: pryroda, lyudyna – evolyutsiya, istorychnyy rozvytok (klimatychnyy faktor v istorychnomu antroposotsiohenezi) / S.D. Hal'chak. – Kam"yanets'-Podil's'ky: PP Moshak M.I., 2006. – 368 s.
 4. Denysyk H.I., Volovyk V.M. Rekreatsiyni landshafty Podillya / H.I. Denysyk, V.M. Volovyk – Vinnytsya, PP «Edel'veys i K», 2009. – 206 s.
 5. Denysyk H.I. Mistechka Skhidnoho Podillya / H.I. Denysyk. – Vinnytsya: Tezys, 2002. – 92 s.
 6. Denysyk H.I. Podil's'ki Tovtry / H.I. Denysyk. – Vinnytsya: Tezys, 2005. – 88 s.

Подано до редакції 17.03.2016

Рецензент – кандидат географічних наук Л.М. Кирилюк